

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
КАФЕДРА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПАТЕНТНОЇ ЮСТИЦІЇ

ШЕРЕШЕВСЬКІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ЧИТАННЯ: ЗАХИСТ ПРАВ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції*

*Одеса,
3 грудня 2025 року*

Одеса
Фенікс
2025

Гнатюк Дмитро Володимирович

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДОГОВОРУ
ДАРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 56

Голоденко Леся Олегівна

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 61

Гринько Світлана Дмитрівна, Гринько Андрій Русланович

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ ЯК СПОСІБ САМОЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ
ПРАВ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ 65

Гриценюк Владислав Олександрович

СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТВОРИ 69

Давидова Ірина Віталівна

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ КОМЕРЦІЙНОГО
ПРЕДСТАВНИЦТВА 74

Деренюк Ангеліна Олександрівна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 77

Діденко Лариса Василівна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ТА ЇХНІХ СІМЕЙ НА СПАДЩИНУ В ПЕРІОД ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ 79

Добровольська Володимира Володимирівна,

Артьомов Дмитро Володимирович

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ УЧАСНИКІВ АПЕЛЯЦІЙНОГО
ПРОВАЖЕННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ 82

Ennan R. E.

LEGAL PERSONALITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE:
IS ARTIFICIAL INTELLIGENCE A SUBJECT OF LAW?
(ПРАВСУБ'ЄКТНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ:
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ – СУБ'ЄКТ ПРАВА?) 86

Журавель Алла Василівна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ НЯНЬ В
УКРАЇНІ 91

Заїка Юрій Олександрович

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-
КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ 95

Здирко Єлизавета Михайлівна

МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ДОКТРИНИ FAIR USE ДЛЯ ЗАХИСТУ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ЗГЕНЕРОВАНІ ЗА ДОПОМОГОЮ ШІ
ТВОРИ 100

5. UN General Assembly. Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict (2000). New York: United Nations, 2000. P. 53.

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, від 16 грудня 1966. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

7. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. Report on Civilian Casualties 2022. – Kyiv: OHCHR, 2022. P. 51.

8. UN General Assembly. Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict: Mandate and Reports. – New York: United Nations, 2023. P. 34.

9. UN Security Council. Report of the Secretary-General on Children and Armed Conflict (A/77/895–S/2023/363). New York: United Nations, 2023. P. 47.

*Гнатюк Дмитро Володимирович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблематика укладання і реалізації договору дарування в умовах воєнного стану набуває виняткового практичного і науково-правового значення в умовах тривалого збройного конфлікту на території України. Договір дарування як безоплатний правочин, що спрямований на передачу права власності або іншого майнового права одним суб'єктом іншому, регулюється нормами ЦК України і має свої особливості при застосуванні в надзвичайних ситуаціях та під час воєнного стану. У зв'язку із цим виникає низка питань: як впливає правовий режим воєнного стану на можливість укладення та посвідчення договорів дарування; чи змінюється режим держреєстрації майнових прав; які ризики щодо оскарження і нівелювання дарувань (удавані правочини, тиск, помилкова передача тощо) виникають у воєнний час; які процесуально-практичні інструменти захисту сторін та рекомендації з мінімізації ризиків. Ця доповідь має на меті комплексно проаналізувати правове регулювання, практику судів та наукові позиції щодо означених проблем і запропонувати конкретні рекомендації для практиків і законодавства.

Договір дарування в цивільно-правовому регулюванні визначається в ЦК України; ключові положення щодо укладення, форм і на-

слідків дарування визначені в у главі 55, зокрема в частинах, що регулюють безоплатні правочини та перехід права власності [1].

Правовий режим воєнного стану встановлюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р., який визначає повноваження органів влади, обмеження прав і свобод, особливі заходи щодо захисту держави та населення у воєнний час. Закон сам по собі прямо не забороняє укладення цивільних правочинів, але вводить механізми, які можуть опосередковано впливати на можливість реалізації майнових прав (обмеження переміщення, спеціальні розпорядження органів влади, військові обмеження, евакуація, режимні заходи).[2]

Крім того, правозастосовна практика Верховного Суду та огляди судової практики дають орієнтири щодо підходів судів до оскарження договорів дарування, оцінки наявності удаваності правочину, співвідношення добросовісності сторін і тиску/примусу при укладенні дарувань [3]. Огляди судової практики Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду містять узагальнення, що є важливими при аналізі суперечок, пов'язаних із даруваннями, зокрема й у контексті змін, що виникають під час надзвичайних ситуацій.

Щодо особливостей укладення договору дарування в умовах воєнного стану. Форма і посвідчення. За загальним правилом, договір дарування майна, право на яке підлягає державній реєстрації (наприклад, нерухомість), підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації переходу права власності. Практична реалізація цих вимог у воєнний час може ускладнюватися: робота нотаріальних контор, державних реєстрів і дорадчих органів може бути обмеженою або перебувати в режимі підвищеної безпеки, що створює затримки або технічні труднощі при оформленні. Водночас електронні сервіси реєстрації та дистанційні інструменти (за наявності технічної можливості) дозволяють частково компенсувати ці проблеми..

Наявність вільної волі дарувальника. Умови воєнного часу підвищують ризики, що воля дарувальника була сформована під тиском обставин (реальна загроза життю, примус, маніпуляції), або що дарування є удаваним правочином для приховування незаконного відчуження майна. Судова практика показує, що під час оцінки наявності примусу чи удаваності суди звертають увагу на об'єктивні обставини укладення правочину, мотиви сторін, хронологію передачі майна та документи, які підтверджують волю сторін.

Небезпека фіктивних та удаваних дарувань. У період воєнних дій спостерігається зростання випадків, коли дарування використовують для швидкої зміни форм власності (перереєстрації, виведення майна з-під ризиків тощо), що призводить до зростання судових спорів щодо удаваності правочину. Судова практика надає конкретні приклади таких спорів, де суди детально аналізували мотиви і зовнішні обставини.

Відносно державної реєстрації прав і нотаріальна практика під час воєнного стану.

Реєстраційні затримки і їхні правові наслідки. Затримки в державній реєстрації переходу права власності можуть створювати ризики для обдарованого: без реєстрації особа формально не набуває речових прав, що ускладнює захист у разі третіх претензій. Система електронної реєстрації та робота онлайн-послуг УДР (у разі їх діяльності) є критично важливими для забезпечення стабільності цивільного обігу під час воєнного стану. Практика свідчить, що затримки інколи стають підставою для спорів про володіння та право власності.

Нотаріальна діяльність та її альтернативи. Нотаріальне посвідчення дружить із засадами захисту від шахрайських операцій; та водночас доступність нотаріусів у зоні бойових дій може бути обмежена. Частина правочинів може укладатися за допомогою довіреностей, повноважень, онлайн-нотаріальних послуг (де це дозволено) – проте такі альтернативи несуть свої юридичні ризики (автентичність, верифікація особи). Судова практика окремих справ демонструє, що суди оцінюють правочини з огляду на реальні можливості сторін користуватися звичайними інструментами оформлення в конкретний період [3].

Серед підстав для оскарження дарувань у воєнний час, можна виділити основні з них.

Удаваність правочину. Суд може визнати договір дарування удаваним (імітація), якщо встановлено, що фактично мета правочину була інша (напр., приховання розпорядження майном від кредиторів або третіх осіб). У воєнний час такі випадки набувають особливого поширення через потребу швидкої зміни власності. Огляд судової практики Верховного Суду містить приклади, де признавалися удаваними договори дарування, якщо доведено, що реальна домовленість суперечила заявленому.

Примус та помилка. Якщо дарувальник був змушений укласти договір під загрозою, помилкою або внаслідок обману, правочин може

бути оскаржений. Установлення примусу вимагає доказів зовнішнього тиску або загрози. Судова практика підкреслює докладний доказовий аналіз – документи, свідки, експертизи.

Невідповідність публічному порядку/законодавству воєнного часу. Якщо реалізація дарування суперечить спеціальним обмеженням, встановленим під час воєнного стану (наприклад, державні обмеження на відчуження певних категорій майна або розпорядження землями), то така операція може бути визнана нікчемною або оскарженою. Необхідно перевіряти відповідність конкретного правочину всім діючим обмеженням і розпорядженням органів влади.

Аналіз оглядів і рішень Верховного Суду підтверджує, що суди системно розглядають питання дарування через призму істинності волі сторін, наявності доказів передачі майна, мотивів і зовнішніх обставин. Огляди судової практики Касаційного цивільного суду містять численні приклади спорів про дарування земельних ділянок, нерухомості та рухомого майна, де судові рішення базувались на комплексному аналізі документів і свідчень.

Конкретні рішення судів демонструють, що фактична передача майна і хронологія оформлення мають вирішальне значення: суди звертають увагу, чи відбулася реальна передача володіння, чи лише формальне посвідчення []. У ряді рішень суди визнали дарування удаваними, якщо виявлялися суперечності в документах та відсутність економічної мотивації для такої передачі.

Серед практичних рекомендацій для сторін і нотаріусів зупинимося на найбільш актуальних.

Максимально документувати мотиви та обставини. Дарувальнику і обдарованому слід документально фіксувати об'єктивні причини дарування (пояснення, листи, акти передачі, відео/фото передавання, свідчення) це зменшує ризик визнання правочину удаваним або помилковим у майбутньому.

Забезпечити реальну передачу володіння/користування. Якщо предметом дарування є рухоме майно або нерухомість, важливо надати докази фактичної передачі (передавальні акти, ключі, реєстрація рахунків тощо).

Використовувати нотаріальні та електронні інструменти. Там, де є технічна можливість – вдаватися до нотаріального посвідчення, електронної ідентифікації та держреєстрації, щоб мінімізувати ризики.

Нотаріус має у свою чергу ретельно перевіряти вільну волю сторін та надавати письмові застереження про можливі ризики.

Перевіряти відповідність обмеженням воєнного стану. Перед оформленням – перевіряти наявність спеціальних розпоряджень органів влади, які обмежують відчуження певного типу майна в зоні воєнних дій. Порушення таких обмежень може зробити правочин нездійсненним або нікчемним.

Укладати додаткові забезпечувальні угоди. У разі сумнівів – оформляти супровідні документи (звернення про передачу фактичного володіння, акти приймання-передачі), які в суді можуть слугувати додатковим доказом реальної передачі володіння.

Отже, договір дарування в умовах воєнного стану зберігає свою цивільно-правову природу, але супроводжується підвищеними ризиками щодо встановлення істинності волі сторін, удаваності правочину та технічної реалізації через обмежену роботу нотаріату й реєстрів.

Судова практика демонструє уважний індивідуальний підхід судів до оскарження дарувань: вирішальними є фактичні докази передачі майна, мотивація сторін і наявність зовнішнього тиску; у воєнний час ці критерії застосовуються з урахуванням специфіки обставин.

Для практичного зменшення ризиків рекомендується ретельна фіксація обставин дарування, використання нотаріального та електронного оформлення, попередня перевірка наявності обмежень, а також законодавча імплементація спеціальних процедур реєстрації і захисту прав у надзвичайному режимі.

Законодавчі ініціативи повинні бути спрямовані на поєднання потреб доступності цивільного обігу (щоб громадяни могли здійснювати правочини) і гарантування мінімального рівня захисту від шахрайства та тиску в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KCS_07_2024.pdf?utm_source

4. Рішення № 125128319, 05.02.2025р. Фастівський міськрайонний суд Київської області. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/125128319/?utm_source

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141

*Голоденко Леся Олегівна,
адвокатка з розгляду цивільних, сімейних та
господарських справ*

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ У СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації створила безпрецедентні виклики для системи захисту прав та інтересів дітей в Україні. У контексті сімейних правовідносин, внутрішня та зовнішня міграція, а також фізична небезпека, змінили як матеріально-правові критерії, так і процесуальні механізми розгляду спорів. Проте, основним пріоритетом у цій ситуації залишається принцип забезпечення найкращих інтересів дитини, закріплений як на конституційному рівні, так і в міжнародних зобов'язаннях України.

Так, особливістю воєнного часу стало спрощення процедур встановлення юридичних фактів, необхідних для реалізації сімейних та соціальних прав дітей, особливо тих, які народилися або померли на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України. Законом України від 01 липня 2022 року 2345-ІХ [1] внесені зміни до ЦПК України – визначено особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або тимчасово окупованій території (стаття 317 ЦПК України). Зокрема, було уніфіковано підсудність таких справ на території всієї держави. Справи про встановлення фактів народження або смерті під час воєнного стану тепер можуть бути подані до будь-якого місцевого суду України, який здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання заявника. Крім того, такі заяви не оплачуються судовим збором, розглядаються невідкладно і рішення щодо них підлягають негайному виконанню, яке не зупиняється внаслідок